

Inhoud

Schriftwerk - Woord van de voorzitter

Wil de echte Calvin opstaan ?	p. 3
-------------------------------	------

In het vizier

“Nous n'avons autre refuge qu'à sa providence...”	p. 4
Jean Calvin, een jonge intellectueel wordt kerkhervormer	p. 6
Calvin en de schepping	p. 8
Protestantse Kerk lanceert Calvinjaar	p. 9
Over het gebruik der aardse goederen	p. 16

Uit de coördinaties

Met lange tanden	p. 10
Ik help een kind	p. 11

Faculteit

Actuele thema's in de theologie	p. 12
60 jaar Israël : zegen of vloek	p. 12
Is het Christendom anti-vrouw ?	p. 12

Aankondigingen

Duits-Belgische Contactdagen	p. 13
Afscheidsdienst ds. Snauwaert	p. 14
Nieuwe gemeentebrochure Israël	p. 14
Joods festival	p. 14
Anglicaanse kerk moet weer missionair worden	p. 14

Protestantse Omroep

Programma-informatie	p. 15
----------------------	-------

Uit de redactie

Op de drempel van dit Calvinjaar was in protestantse kring scepsis (of was het calvinistische bescheidenheid?) te horen of het wel aangewezen was om zoveel brede aandacht te schenken aan een hervormer. De geseculariseerde wereld zat toch niet te wachten op zulke oudbakken christelijke tamtam? Het zou in het beste geval een godsdienstige storm in een glas werelds water zijn, waar verder niemand een boodschap aan had.

Het Calvinjaar is nog maar nauwelijks begonnen of intussen is, zeker bij onze (grotendeels verwereldlijkte) Noorderburen het Calvinjaar tot een ware hype uitgegroeid, met alle frivole nevenverschijnselen van dien. Zo kunnen surfers op de website (<http://www.trouw.nl/nieuws/religie-filosofie/article1934690.ece>) van de krant *Trouw* via een test nagaan wat hun “C-factor” (Calvin-gehalte) is. Dit middels stellingen waar men met “eens” of “oneens” op moet antwoorden, zoals: “Ik vind het belangrijk te weten wat er in de Bijbel staat”. “Ik schiet altijd tekort tegenover God”. “

Dat men ervan uitgaat dat de invloed van Calvin heel wat verder reikt dan alleen kerkelijke middens, bewijzen stellingen als: “Eigenlijk zou ik harder moeten werken”. (wie kent niet het zgn. calvinistische arbeidsethos?). “Ik gebruik weleens een leugentje om bestwil”. (maar: juist calvinisten logen tijdens de Tweede Wereldoorlog heel wat af in het verzet.). En wat te denken van deze stelling: “Je mag best genieten van seks”. De opstellers van de test verklaren zich nader: “Calvinisten hebben ten onrechte een lichaamsvrijandig imago, preuts en seksloos. Calvin bestempelde seks niet alleen als activiteit om kleine calvinistjes te maken, maar ook als bezigheid bedoeld voor het genot.” Het Calvinjaar is nog lang, dus dat belooft wat!

Ook Kerkmozaïek wil (zonder de andere bijdragen te verwaarlozen, zoals u deze ook weer in dit nummer aantreft) haar calvinistische steentje bijdragen aan het Calvinjaar. Redactielid Dick Würsten begint bij het begin: over de jeugd van Jean Calvin. (wordt vervolgd)

Veel leesgenot! (ook dat mocht van Calvin).

ds. Ernst VEEN

Een nacht als een leven

Matteus 14:22-33

Het was dag. De broodvermenigvuldiging had plaatsgevonden en Jezus liet de leerlingen in de boot gaan. Zelf zocht hij de rust om te bidden. In het evangelie van Matteus gaat Jezus bidden als hij op de drempel staat om iets groots te beginnen. Omdat een nacht als een leven kan zijn. Daarbij mag je Gods hulp wel vragen.

Want er staat, dat, terwijl Jezus bad, het avond was. De bijbel heeft de nacht ingedeeld in vier nachtwaken. De eerste is de avond. Die nachtwake duurt van het donker worden, tot het slapen gaan. In die nachtwake, vertelt de bijbel, zijn God en mensen vertrouwd met elkaar. De avondbries koelt de gloeiende aarde en de verhitte gemoeieren af.

Dat is het uitgangspunt van waaruit Jezus vertrekt. De rust en vrede en het gebed zijn de basis van waaruit alles begint. Samen opwandelen met God, of in gesprek mogen voorleggen wat je bezwaart. Veilig biddend op de berg waarop al het menselijk gewriemel zo klein en onbeduidend lijkt. Zelfs hoge golven lijken klein. Maar klein zijn ze niet voor wie daar in een bootje ronddobbert. De wind was tegen.

De tweede nachtwake is ongemerkt aangebroken. Die duurt tot middernacht en de mens is weerloos in zijn slaap. Geroepen tot rust, maar geplaagd door onrust. Die leerlingen, vissers, zijn geen sufferds die niets van storm en water weten. Ze kennen hun stiel en toch zijn ze machteloos. Om middernacht, aan het eind van de tweede nachtwake, wordt de Messias verwacht. Maar waar blijft die Messias? Hoe lang nog door het duister?

En zo begint de derde nachtwake koortsachtig en angstig. Wat lijkt de avond, de vredige avond waar ze het allemaal geloofden, lang geleden. En nog langer geleden lijkt het wonderbaarlijke brood dat ze samen aten in de naam van God. God, wie is dat? Maar dát ze nog verder gaan, op zijn tijd nog blijven hopen, wil zeggen dat ze Hem toch niet helemaal vergeten zijn. Het is de derde nachtwake die met hanengekraai beëindigd wordt. Geen wanhoop meer. Want daar komen de eerste stralen van de zon.

Dan breekt de morgen aan, de vierde nachtwake. Opstandingstijd. Op Pasen wordt op dit uur Christus opgewekt. Er is eindelijk licht. Jezus loopt over het water, nog in de vrede van de avond. In de verbondenheid met God die hij niet af had gelegd in de nacht. En waar Petrus toch nog bijna kopje onder dreigt te gaan, herstelt de uitgestoken hand het vertrouwen. Leven uit de opstanding is vaak een kwestie van meer vallen dan opstaan. Maar altijd in de verwachting van de uitgestoken hand.

Ds. Neeltje REIJNDERS, predikant te Brussel/Tervuren

Wil de echte Calvin opstaan?

Was Calvin een starre zuurpruim met een leer die nog altijd een grauwsliur over het geloofsleven legt? Of was hij juist een formidabel theoloog, die een afgedwaalde kerk terugleidde naar de vergeten schatten van het Evangelie? We komen er waarschijnlijk nooit uit. Al tijdens zijn leven was hij behept met talloze karikaturen. In het Calvinjaar hopen we ze te doorprikken en een beetje dichter bij de werkelijkheid te komen. Bestaat die echter wel? Men zou zich die vraag ook kunnen stellen in verband met zijn leer. Calvin maakte naam en faam met *De Institutie*. Een boekwerk in vier dikke delen, dat valt te vergelijken met een soort stadsplattegrond. Met zo'n plattegrond weet je hoe de stad in elkaar zit, maar je moet niet denken dat je kunt zien hoe de stad er werkelijk uit ziet. Dat weet je pas als je er zelf door wandelt. Met andere woorden: als je Calvijn's levens- en geloofsreis ook van binnenuit meemaakt en ontdekt hoe zijn levenswerk als een soort honderdvoudig verbouwde stad, met brede boulevards en doodlopende steegjes, tot stand kwam. Hij neemt zijn uitgangspunt namelijk niet in een theorie, maar in de ervaring: voor Calvin gaat het niet om de leer, maar om het leven! Hij laat het mysterie van de leer overreiden en wil niet alles begrijpen. Niet toevallig begon Calvin zijn lessen aan de studenten steevast met hetzelfde openingsgebed: *“De Heere geve dat het bezig zijn met de geheimenissen van Zijn Goddelijke wijsheid onze vroomheid waarachtig zal bevorderen, tot Zijn eer en tot onze opbouw, amen.”*

dr. Guy LIAGRE

“Nous n’avons autre refuge qu’à sa providence...”

Calvijn en de predestinatie : voorbeschikking als schuilplaats

Inleiding

De predestinatie-leer (leer van de goddelijke voorbeschikking) stelt dat God voor de grondlegging der wereld de zijnen heeft uitverkoren en veilig gesteld. Prachtig, maar er zit een addertje onder het gras: de niet-uitverkorenen, de verlorenen... heeft God die dan ook voorbestemd tot de eeuwige verdoemenis?! Calvijns naam is onlosmakelijk met deze variant van dit leerstuk (de *dubbele predestinatie*) verbonden geraakt en dit niet in zijn voordeel: de leer zou *deterministisch* zijn en God tot veroorzaker van de zonde maken. Het vreemde is, dat de positie die Calvijn hierin ingenomen heeft veel genuanceerder en minder exclusief is dan vaak wordt gedacht. De kerkvader Augustinus zegt bijvoorbeeld hetzelfde als Calvijn, zelfs harder, maar wordt daarop nochtans maar zelden afgerekend. Dat Calvijns naam en dit leerstuk zo nauw verbonden zijn geraakt, komt omdat één van zijn tegenstanders (Jérôme Bolsec) hem in 1551 omtrent dit leerstuk uit de tent heeft gelokt. Hij wees Calvijn op de logische consequenties van de leer van de uitverkiezing en - hiertoe uitgedaagd - ontkende Calvijn de donkere *achterkant* van de leer van de uitverkiezing niet en nam de leer van *dubbele predestinatie* voor z’n rekening. Zijn collega-hervormers hielden zich - desgevraagd - op dit punt wat op de vlakte en daar stond Calvijn dus plots in z’n eentje.

Eind vorige eeuw vroeg dr. Heiko A. Oberman (1930-2001) aandacht voor de historische context van Calvijns theologie (de vluchtelingengemeentes) en daarmee ook voor de existentiële betekenis van de verkiezingsleer (het wankel geloof ligt vast in God’s onwrikbare raadsbesluit). Uit zijn radio-colleges over *De erfenis van Calvijn. Grootheid en grenzen*, hebben we hieronder voor de geïnteresseerde lezer enkele passages overgetypt.

Nous n’avons autre refuge qu’à sa providence...

(Wij hebben geen andere toevlucht meer dan Gods voorzienigheid.)

“De predestinatie is een uitnemend voorbeeld van een leer, die nog zo goed en uitvoerig met precieze citaten gedocumenteerd kan worden, maar die toch niet gegrepen en ‘gevat’ kan worden indien men geen oog heeft voor het sociaalpsychologische uitgangspunt: deze schijnbaar abstracte leer is geloofsbeleving voor de verdreven ballingen, die ver van hun vaderland in een taal, die uit hun ervaring op-

komt ‘achter de vuurkolom aan’ door ‘de woestijn trekken’ en zich daarbij aan Gods providentiële leiding vasthouden. Uitgangspunt is Calvijns funda-

mentele ervaring, waarin en van waaruit de schrift gelezen wordt: *Wij weten maar al te goed, hoe ellendig het is ver van het vaderland te moeten leven* (commentaar op Jeremia 22:28)."

De reformatie der *refugiés*

"Na de reformatie van Luther die in geest en organisatie van het klooster uitging, maar zich richtte op territorium en rijk, komt [...] de stadsreformatie - in Straatsburg, Zürich, Neurenberg en in talloze andere steden - toen de stad het laboratorium werd voor de doordenking en toepassing der religieuze, sociale en politieke consequenties der reformatie 'binnen de muren'. De derde reformatie zet in als na de nederlaag van de protestantse vorsten, in 1548 en 1549, de steden die hun poorten voor de reformatie geopend hadden, met geweld gerekatoliseerd worden. De protestantse burgers moesten zich aanpassen of vluchten [...]. Dit is dan ook de historische context van de ontwikkeling van het dogma van electie (uitverkiezing, *mvd*) en predestinatie, dat in de volgende eeuwen zo karakteristiek voor het Calvinisme zal worden en dat door de moderne tijd met zóveel irritatie wordt afgewezen, dat een Calvinist die nog aan dit dogma vasthoudt, met een lampje te zoeken is."

Gebod om een 'hemelse geleide'

"Daar Gij ons nergens elders rust toezegt dan in Uw hemels koninkrijk, zo help ons, almachtige God, dat wij op onze pelgrimstocht op aarde erin bewilligen, geen blijvende stad te hebben en voortgejaagd te worden, en U desondanks met een stille geest aanroepen. Gij hebt voor ons veel strijd weggelegd, om ons te oefenen en te beproeven. Geef ons dan, dat wij in deze strijd standhouden en volharden, totdat wij eindelijk tot die rust komen, die ons verworven is door het bloed van Uw eniggeboren Zoon." (Gebod voorafgaand aan de lezing en uitleg van Jeremia 22:28)

Uitverkiezing als verblijfsvergunning

"Voor hen, die voortaan zonder blijvende stad en zonder vaste steen om het hoofd op te leggen, zonder geldig paspoort of verblijfsvergunning verder moesten trekken, werd de predestinatie tot persoonsbewijs. Door Calvijn 'providentia specialissima' genoemd, werd deze leer heel speciaal ervaren als het 'gaan aan Gods hand' in vertrouwen op 'zijn plan met de geschiedenis' en beschermd on-

der zijn 'wijze leiding'. Deze kernwoorden zijn de herkenningwoorden geworden, die behoren bij het geloof en de ervaring in de diaspora, bij het leven in de verstrooiing, bij het overleven temidden van een triomferende Contra-reformatie."

De *onthemde* wordt een *gezeten* burger

"Paradoxalerwijze leidt de uiterlijke voorspoed van de Gouden Eeuw en de progressieve trekken, die het politieke, sociale en religieuze leven in het gehele 'christelijke' Westen sindsdien allengs gaan vertonen, tot het droogleggen van deze sprankelende bron van de geloofsbeleving. De uitverkiezing, die in tijd van nood en vervolging herontdekte bijbelse leer van Gods trouw en overmachtige genade, werd tot speelbal van de theologen en steen des aanstoots voor de gelovigen."

"Calvijn [...] spelt de Schrift in het licht van de vervolging der Kerk en richt zijn brieven, commentaren en preken aan de gemeenten-onder-het-Kruis, die met ogen verduisterd door bloed en tranen niets zien van Gods almacht en trouw, en tegen alle tekenen in vasthouden aan het ene Woord: 'Hij kent de zijnen, hij laat niet varen de werken die zijn hand begon'. Buiten deze context om is Calvijns verkiezingsleer niet alleen afschuwelijk maar ook goddeloos. Binnen deze ervaringshorizon is zij een kostbaar ervaringsgoed, dat alle kerken die nu al in de vervolging staan tot hun grote schade ontberen en dat wij, zolang wij nog in de beschermende luwte van democratische rechten mogen leven, te traceren en levend te houden hebben, om paraat te zijn en om onze kinderen paraat te maken voor de dingen die komen gaan."

Ds. Dick WURSTEN.

Jean Calvin, een jonge intellectueel wordt kerkhervormer

Deel 1: Van beursstudent tot vrije academicus

Veel biografische overzichten van het veelbewogen leven van Calvin blinken uit in correcte weergave van de feiten, maar zijn niet erg boeiend om te lezen. Als je iemand wilt leren kennen, zijn feiten prima kapstokken, maar zonder de bijbehorende verhalen komt de persoon in/achter die feiten niet tot leven. In enkele artikelen probeert Dick Wursten een beeld op te roepen van Calvin als een mens van vlees en bloed, een mens als u en ik. Omdat de basistrekken van een karakter reeds vroeg worden gevormd, gaat hij in dit eerste artikel in op zijn jeugd en studententijd.

Een Picardiër

Calvin stamt uit een ras van Picardische schippers, die generaties lang in het glooiende landschap van Noord-Frankrijk hun weg hebben gezocht op de waterlopen die de steden daar verbinden. Picardiërs worden wel eens de *zuiderlingen* van het Noorden genoemd (Michelet), zo koppig als vurig, voortvarend en opvliegend en welbespraakt. Calvin's vader, *Gérard Cauvin*, had zich opgewerkt - op eigen kracht waarschijnlijk - tot rechterhand en secretaris van de bisschop van Noyon. Een bisschop die op zijn beurt weer gelieerd was met de burgerij en de plaatselijke adel. Zo ging dat in die dagen. Deze Gérard had grootse plannen met z'n kinderen - we weten van drie jongens en twee meisjes. Via z'n connecties moest het mogelijk zijn elk van hen een mooie toekomst te bereiden.

Al spoedig merkte *Papa*, dat Jean een pienter kereltje was, leergierig: ongelooflijk. 't Type van: geef hem een boek, maakt niet uit waarover, hij verslindt het en na afloop kan hij je nog vertellen ook wat er in stond. Neem hem mee naar een processie en hij kan je na afloop het hele gebeuren in detail schetsen. Zo eentje. Dat laatste had trouwens z'n moeder, *Jeanne Lefranc*, gedaan, een vrouw uit het burgerlijk milieu van Kamerijk. Van haar weten we eigenlijk alleen maar dat ze mooi was en devoot.. en stierf toen Calvin nog geen 6 jaar oud was. Dat van die processie weten we ook alleen maar omdat Calvin zich dat later nog van haar wist te herinneren - en voor alle duidelijkheid - dit was voor Calvin een *positieve* herinnering aan zijn moeder.

Naar een eliteschool

Enfin, *Papa* weet het voor elkaar te krijgen dat de jonge Jean naar het kathedraalcollege van Noyon mag, een eliteschool. En als de basisopleiding voltooid is, richten zijn ogen zich op Parijs, de unief. Maar dat kost geld, veel geld. En dat had de familie Cauvin niet. Secretaris van de bisschop was een aardige job, maar rijk werd je er niet van. Op voorpraak van de bisschop, kreeg Jean in mei 1521, (nog geen 12 jaar oud dus) de functie van kapelaan van één van de altaren van de kathedraal van Noyon. Niet dat hij ook het werk van kapelaan moest doen, neen. Het betrof enkel het recht op de inkomsten van de kerkelijke goederen verbonden aan die kapel. Van het geld kon hij desgewenst zijn vervanger betalen en hield dan nog ruim genoeg over voor de studiekosten, een zeer gebruikelijk procédé in die dagen. Wel werd van deze kerkelijke beursstudenten verwacht dat ze zich zo rond hun 25ste de tonsuur zouden laten toedienen, dat wil zeggen: toetreden tot de geestelijke stand. Maar zover was het nog lang niet. De jongen moest nog 12 worden.

Master of Arts in Parijs

In Parijs aangekomen stort hij zich op de studie. Als vooropleiding voor de theologie moest je in die dagen eerst alle andere studies met succes hebben afgerond. Dus Calvin studeerde letteren, wijsbegeerte, volgde onderricht in de Latijnse grammatica en retorica enzovoort. Hij werd snel een

Parijs, 16de eeuw

echte student, bekend om z'n fabelachtig geheugen en z'n scherpe geest. Hij zocht graag het debat, en beet zich dan als een terriër vast in z'n onderwerp. In Parijs verlatijnste Jean naar de toenmalige gewoonte zijn naam: *Johannes Calvinus*. Dat klonk ook veel sjieker en geleerder. Hij studeerde vlijtig en behaalde in 1528 de graad van Magister Artium, *Master of Arts*. Met andere woorden: Calvinus was er klaar voor, helemaal, om met de hoogste, nobelste en verhevenste aller studiën te beginnen: de theologie. Een zware opleiding, maar als je die met succes wist te bekronen, dan stonden de hoogste kerkelijke en academische posities voor je open.

Maar soms heeft het leven andere dingen in petto...

Een koppige vader

Vanuit Noyon komen er plots instructies dat hij geen theologie mag gaan studeren, maar rechten moet gaan doen. Wat was er aan de hand? We moeten gissen, maar één ding weten we: rond die tijd is *Gérard Cauvin* in aanvaring gekomen met de bisschop, een administratieve kwestie. En als echte Picardiër had hij grote moeite om toe te geven, concessies te doen... (zo vader, zo zoon, inderdaad). Door zijn halsstarrigheid werd de botsing, op zich een kleine zaak, tot een langdurig conflict, uitlopend op de excommunicatie van Calvinus vader.

En... hij in conflict met de clerus... dan ook z'n zoon niet meer in dienst van de kerk.

Rechten dus, in plaats van theologie. Calvinus wereld staat op z'n kop, maar hij gehoorzaamt.

Om een lang verhaal kort te maken. Drie jaar later, 1531, is Calvinus meester in de rechten. Kort daarna overlijdt zijn vader en kan Calvinus voor het eerst in zijn leven zelf gaan bepalen wat hij wil. En niets, werkelijk niets, wijst bij de inmiddels 23-jarige intellectueel erop, dat hij een bijzondere interesse had voor theologie of kerkelijke toestanden.

Neen, hij verkeert in christelijk-humanistische kringen, is goed op de hoogte geweest van wat er giste en broeide in de kerk, maar als toeschouwer. Uit zijn brieven blijkt dat hij zich wel kon opwinden over de halsstarrigheid van de conservatieve vleugel, maar altijd van op een afstandje, *not involved*.

Carrière-planning

Calvinus zet zijn studies voort, bouwt een indrukwekkend netwerk op van hooggeplaatste en geleerde vrienden. In 1532 besluit hij dat het tijd is in de openbaarheid te treden. Op eigen kosten publiceert hij een commentaar op Seneca's verhandeling *over de zachtmoedigheid*. Hij stuurt zelf 100 exemplaren naar Orléans en biedt aan desgevallend nog meer exemplaren op te sturen en schrijft aan een jeugdvriend: "*Het boek is gedrukt, de teerling is geworpen...*" Het is duidelijk, hij ambieert een academische loopbaan. Waarom ook niet?! Reeds tijdens zijn studententijd had hij met bijlessen geld verdiend. In Bourges had hij zichzelf Grieks geleerd en zijn scherpe geest en helder inzicht werd alom geprezen. En als dan in 1533 zijn vriend *Nicolas Cop* tot rector van de universiteit van Parijs wordt aangesteld, ziet het er veelbelovend uit voor de jonge intellectueel uit Noyon..

Maar soms heeft het leven andere dingen in petto...

[wordt vervolgd]

Ds. Dick WURSTEN

Calvijn en de schepping

2009 is een speciaal jaar. 500 jaar geleden werd Calvijn geboren en dus is 2009 het internationale Calvinjaar. En 200 jaar geleden werd Darwin geboren en daarom is 2009 ook het Darwinjaar.

In Nederland en Vlaanderen zijn sommige christenen een waar offensief tegen het erfgoed van Darwin, de evolutietheorie, begonnen en verdedigen daartegenover het creationisme. Ze pakken uit met folders die vanaf februari breed verspreid worden met de titel *“Evolutie of Schepping. Wat geloof jij?”*

Ik vind dat een merkwaardige tegenstelling. In de evolutie geloof ik niet omdat dat geen geloofsleer is, maar een wetenschappelijke hypothese om het ontstaan en de ontwikkeling van de wereld te begrijpen. Als zodanig neem ik die theorie serieus. In de schepping geloof ik wel omdat die ons vertelt hoe God aan deze wereld zin en samenhang geeft. Het is een geloofsverhaal, waar ik mij graag aan toevertrouw, niet omdat het wetenschappelijk zou kloppen, maar omdat het antwoorden geeft op zinsvragen als: “Is er Iemand die ons leven, mijn leven, gewild heeft? En in welk groter geheel mag ik mijn leven zien? Is er een bestemming voor dat leven, een doel, of leven wij gewoon de natuurlijke cyclus van geboorte tot dood? En hoe kun je verklaren dat het leven niet goed is en was het soms anders bedoeld? Heeft de mens in de schepping een bijzondere rol te spelen, een verantwoordelijkheid die hij heeft omdat hij niet naar zijn aard maar naar Gods beeld geschapen is en hoe kan aan die verantwoordelijkheid dan gewerkt worden?”

Op dit soort vragen geven de scheppingsverhalen uit Genesis, maar ook alle andere Bijbelverhalen,

ons een antwoord. Ze zijn niet geschreven als antwoord op de wetenschappelijke vraag hoe de wereld is ontstaan. Het gaat dan ook niet zozeer om het ‘begin’ maar om het ‘beginsel’ van de schepping. En de verhalen getuigen dat de schepping in principe, in beginsel, goed en van God gewild is. Schepping en evolutie zijn mijns inziens niet per se in strijd met elkaar en je hoeft dus ook niet te kiezen tussen beiden. Ze stellen gewoon niet dezelfde vragen en geven dus ook niet dezelfde antwoorden. Maar beide soort vragen mag een mens zich stellen.

Nu het dan toch ook Calvinjaar is wil ik wel aan Calvin vragen hoe hij de schepping ziet. In zijn belangrijkste werk *“Institutie”* gaat het eerste van de vier boeken over de kennis van God als Schepper. Daarbij valt mij vooral op, dat Calvin de schepping na geschapen te zijn niet aan haar lot overlaat maar blijvend toevertrouwt aan de zorg van God. Dit heet de voorzienigheid. In de context van Calvin en zijn opgejaagde leven, als vooranger ook van honderden vluchtelingen in Genève, kun je dit verstaan als geloofsvertrouwen waar een mens het mee uit kan houden en zin kan geven aan schijnbaar zinloze omstandigheden en gebeurtenissen. Die voorzienigheid van God ontslaat de mens niet van een verantwoordelijk omgaan met de gaven van de schepping. Integendeel. Alhoewel het voor Calvin duidelijk is dat de mens het centrum van de schepping is, is het evenzeer zijn opdracht zorgzaam met die schepping om te gaan. Calvin ijvert voor een ethiek van soberheid, die vandaag de dag weer zeer actueel is. Niet alleen het ontstaan maar ook het voortbestaan van de wereld heeft zijn aandacht. Dat laatste vind ik als gelovige vandaag echt een heel belangrijke zaak.

Ds. J. van Vooren,
predikant te Vilvoorde.

Protestantse kerk lanceert Calvijnjaar

31 januari 2009

BRUSSEL (KerkNet) - De Verenigde Protestantse Kerk van België lanceerde op 31 januari jl. het Calvijnjaar met een academische zitting in het Brussels Hoofdstedelijk Parlement.

Dr. Guy Liagre, voorzitter van de Verenigde Protestantse Kerk in België (VPKB): “Het wereldwijde Calvijnjaar is in eerste instantie een herdenking van een historische gebeurtenis: vijfhonderd jaar geleden, op 10 juli 1509, werd Calvijn geboren. Het jaar is een moment om stil te staan bij de erfenis van Calvijn, een van de belangrijkste kerkhervormers. Maar het jaar moet ons ook aansporen om na te denken hoe wij ons geloof en onze samenleving vormgeven.” Vandaag beroepen zich 80 miljoen christenen in 107 landen op de erfenis van Calvijn. De herdenkingen voor het Calvijnjaar in ons land zijn opgebouwd rond de zogeheten Calvinistische Republiek, de periode tussen 1579 en 1585 waarin de stad Antwerpen werd bestuurd door calvinistische opstandelingen. Na de plundering en gruwel van het leger van Filips II van Spanje, die ook hertog van Brabant was, kwam de pacificatie van Gent tot stand. Na het veertien maanden durende Beleg van Antwerpen (1584-1585) viel de stad op 27 augustus 1585 opnieuw in handen van het Spaanse leger.

In ons land spelen calvinisten vandaag nauwelijks nog een rol van betekenis, maar tijdens de zestiende eeuw zetelden geuzen in de stadhuizen van Brussel, Gent, Antwerpen, Brugge, Kortrijk, Ieper, Doornik en Dendermonde. Voorzitter Guy Liagre: “Het is niet overdreven de toenmalige pacificatie van Gent als Europees nieuws te bestempelen. De vervolgingen tegen de protestantse ketteren werden opgeschort en er werd in Gent zelfs een protestantse academie gesticht, die zorgde voor de opleiding van Nederlandstalige dominees. Aan het begin van de negentiende eeuw beroept koning Willem I zich op deze voorgeschiedenis om in Gent een nieuwe universiteit te stichten.”

De protestantse kerkhistoricus Boudin zegt dat er in de zestiende eeuw verschillende momenten waren dat katholieken en protestanten hebben samen-

gewerkt. Maar die momenten zijn te kortstondig of te weinig talrijk geweest. “Daar hebben onze voorouders de kans gemist om tot een vergelijk te komen waarbij de beide vormen van christendom, zowel roomskatholiek als protestant, naast elkaar hadden kunnen leven.”

‘Goede oecumenische dialoog, mag ons niet blind maken voor de verschillen’

De oecumenische dialoog verloopt in ons land heel goed, aldus de voorzitter dr. Guy Liagre. Hij zei dat zaterdag aan KerkNet bij de start van het Calvijnjaar. “Toch mogen wij niet verhelen dat wij al te gemakkelijk aannemen dat wij hetzelfde geloven. Wij belijden allen Jezus Christus en willen in zijn voetsporen treden. Dat is belangrijk. Christenen van de verschillende Kerken proberen dat elk op hun manier in te vullen. Maar dat belet niet dat wij ook vragen kunnen stellen; zoals een protestant bijvoorbeeld zal doen ten aanzien van celibaatsplicht. In het ethische debat hebben wij als protestanten dezelfde bedenkingen, maar de protestant gaat ervan uit dat Kerk vroedvrouw is van de gedachte. Dat betekent dat zij het individu helpt om zijn gedachten te vormen, maar zij moet die niet opleggen of dicteren.”

Met lange tanden

De context waarin we leven, willen we betrekken op het geloof. Door het venster van Bijbel en geloof en met de hulp van medegelovigen willen wij de omgeving afspeuren. Maar dan komt het verwijt dat de kerk steeds weer zou wijzen op wat wij mensen al lang weten. Het zou niet haar taak zijn om het negatieve te benadrukken, maar wel om te zeggen : er is hier een probleem.

Hoe gezond (?) is onze maatschappij

Aan het bovenstaande cursief moest ik denken bij het volgen van de actualiteit rond de pseudo-nieuwsflits in *Man bij Hond* van TV-Eén op 30/1/09, 'Joden weer wat boos'. Op de weblog van Anciaux, waarin hij het leed van de kinderen in de crèche in Dendermonde vergeleek met het lot van de Palestijnse kinderen in Gaza, had men gereageerd. Daarvoor was er al een incident geweest rond een uitspraak van de stand-up comedian Philippe Geubels en met een advertentie voor *Weg met De Soete*. De VRT-top had zelf de lievelings-schotel van Hitler afgevoerd en er was een persiflage op *Het Achterhuis* en koken met gas te zien geweest. Daarna kwam dus bewust filmpje. Een stortvloed van instemmende reacties kwam binnen bij de kranten, en bij het maandblad *Joods Actueel*. En wat we daartussen gelezen hebben, was echt niet te doen. Op deze manier kon je goed zien hoe gezond (?) onze maatschappij is.

Worden wij nu echt allemaal zo gevoelloos, en is een klein beetje empathie teveel gevraagd? Vervelen wij ons nu echt zo hard dat de formule om succes te oogsten is : geef mij iets waar u zich aan hecht, wat voor u van waarde is en dan weten we hoe we u onderuit kunnen halen. Niets is meer heilig. De komiek Coluche zei eens: "Jusqu'ou peut-on aller trop loin..." Als de omgeving zo bezig is, als de volkeren zo woeden... Meehuilen met de wolven is van alle tijden natuurlijk, maar waar blijft dan ons huiswerk? Is het voldoende om getallen tegenover elkaar te zetten? Wat is het 'waarom' achter de feiten?

De betrokkene horen, gebeurt dus niet. Er zijn nog mensen met een nummer op hun arm onder ons, hun kinderen en kleinkinderen. Misschien hebben wij het nog niet helemaal verteerd en is de wonde

in de kerk nog niet genezen. Gaat het enkel Joodse mensen aan? Ondertussen verslechtert het klimaat (75% meent dat Joden met zichzelf moeten kunnen lachen) en krijgen we bericht dat Joodse mensen wegtrekken en ons achterlaten.

Veiligheid in Israël

Hetzelfde kan gezegd worden met een tweede thema dat Joodse mensen raakt : de veiligheid in Israël. Natuurlijk mag men zijn idee hebben over wat in de Gaza gebeurd is, maar hoe vormt men zijn mening? Meehuilen met de wolven of zelf op zoek gaan naar materiaal?

De stijl, die we uit de teksten van de Bijbel halen is anders: daar wordt (bijvoorbeeld in 1 Samuël 8 waar het volk een koning vraagt - en dit was totaal fout) eerst het volledige dossier gegeven met voor en tegen en dan mag het volk kiezen (ook verkeerd kiezen mag dus - maar dan niet komen klagen achteraf).

In deze actuele vraag van de oorlog in Gaza hebben we echter niet veel 'dossier' gezien, men ging in de pers gewoon niet luisteren naar een tegensystem. Daarvoor moest je uitwijken naar het nieuws op de Duitse zenders of op France 2 of zelf gaan zoeken op internet. En dan hoor je van het schrikbewind van Hamas op de eigen Palestijnen of over de inslag van bommen op (of beter naast) de jongensschool van de UNWRA (automatisch gestuurd naar bommenleggers?) waarbij geen slachtoffers vielen in de school, wel op straat, of over een nieuwe kliniek in Israël aan de grensovergang om gewonden op te vangen.

Verbondenheid laten zien

“Ik heb geen problemen met uitingen van humor, sarcasme, satire en bijtende spot,” schrijft een Joodse persoon. “Maar het gebruik van een reeks clichés de onzalige Sturmer waardig, de associatie met Rolex en Rolls Royce, firma’s die geen enkele band hebben met Joden, om de klassieke bindingen tussen geld en joden te insinueren, is meer dan kwetsend en roept voor iemand die de oorlog overleefd heeft zeer pijnlijke herinneringen op.”

Aan de éne kant heb je de feiten, die je niet mooier moet maken dan ze zijn, aan de andere kant het klimaat dat ermee geschapen wordt. En het is dit klimaat dat plots een excuus wordt om vendetta’s uit te vechten. Dan is men weer aan het wijzen, weer anderen aan het isoleren. Dan gebeuren weer de ergste dingen - er zijn nu weer aanslagen tegen synagogen en tegen privé-woningen - zonder dat men reageert.

Veeleer zou men juist nu vanuit de kerken en vanuit de verbondenheid met het Joodse volk stappen moeten zetten om die verbondenheid te laten zien: contact opnemen met Joodse besturen (zoals de synodale raad reeds deed), stickers of bordjes aan de kerkgebouwen (‘verzusterd met de synagoog..’). Waar is de tijd dat in Denemarken de hele bevolking een gele Jodenster droeg?

Met lange tanden zetten we nu de TV aan en beginnen we aan een volgende nieuwsuitzending, aan een volgende krant.

Commissie Jodendom-Christendom
 Danny ROUGES,
 7 februari 2009

Studiefonds: Ik help een kind

Wie jongeren in Rwanda wil helpen om een betere toekomst op te bouwen, kan een bijdrage geven aan dit studiefonds. Jongeren van onze partnerkerk, de Presbyteriaanse Kerk in Rwanda, ontvangen daaruit financiële steun voor hun secundaire studies. Dit jaar kunnen we ongeveer 315 jongens en meisjes steunen.

Vele donateurs geven al jaren trouw. Met nieuwe donateurs zijn we erg blij en met elke eenmalige gift!

In 2008 is ons streefbedrag van 35.000 € ruimschoots gehaald. Er is in totaal 39.498 € gestort. Hartelijk dank aan iedereen die heeft bijgedragen! Ons streefbedrag voor 2009 is vastgesteld op: 38.000 €.

Ook dit jaar hopen we weer op velen te mogen rekenen!

Uw bijdrage kunt u storten op:

Rek. nr. 125.9302045.30
 van Protestantse Solidariteit,
 Brogniezstraat 46,
 B-1070 Brussel.
 o.v.v. ‘Ik help een kind’
 (Fiscaal attest vanaf 30 Euro)

nr. inban: BE 15125930204530
 code bic: CPDHBEE71

Contactpersoon:

Jean Lenders
 Tel. 03-666.24.99
 E-mail: ikhelpeenkind@vpkb.be

Faculteit voor Protestantse Godgeleerdheid

Lezingenreeks: Recent Trends in Theology /Actuele thema's in de theologie

Aan de Faculteit start op dinsdag 10 maart a.s. een lezingenreeks onder de titel *'Recent Trends in Theology'*. Deze reeks wil geïnteresseerden inzicht geven in actuele vragen, problemen en gedachten, die een rol spelen in de discussies binnen verschillende vakgebieden in de theologie. Er zullen uiteenlopende thema's aan de orde komen, van Amerika tot aan Qumran. De voertaal tijdens de lezingen is Engels. De eerste lezing gaat over de vondsten in Qumran. Drs. Hanna Tervanotko spreekt over *'Hoe kan een puzzel aan handschriften inzicht geven in de geschiedenis van de Schrift?'* Mw. Tervanotko doet promotieonderzoek aan de universiteiten van Helsinki en Wenen. Zij richt zich daarbij op de figuur van Mirjam in de Qumran-handschriften. Niet alleen theologen, maar in het algemeen zijn mensen welkom die belangstelling hebben voor zaken betreffende Bijbel en theologie!

Datum: dinsdag 10 maart 2009 van
12.30 tot 14.00 uur
Plaats: FPG
Bollandistenstraat 40
1040 Brussel
Bereikbaarheid: zie www.protestafac.ac.be >
Welkom > Bereikbaarheid.

Nadere informatie: prof. Dorothea Erbele-Kuester; e-mail: erbelekuster@protestafac.ac.be.

Informatie over de volgende lezingen: zie de website van de faculteit, doorklikken op 'Agenda'.

Discussie-avond: "60 jaar Israël: zegen en vloek"

Met inachtneming van de verbondenheid met het Jodendom en de Joden, die Christenen van nature eigen hoort te zijn, willen wij de feiten van 60 jaar staat Israël onder ogen zien.

Hoofdspreker is drs. Douwe van der Sluis, die vele jaren studiereizen in Israël en Palestina en ontmoetingen tussen Joodse en Arabische jongeren organiseerde. Reacties op zijn verhaal komen van Saïd Mdaouchi en Aaron Malinsky.

De organisatie van de avond ligt in handen van de commissie Jodendom VPKB en de Faculteit voor Protestantse Godgeleerdheid in Brussel.

De avond vindt plaats op dinsdag 17 maart a.s. van 17.00-19.30 uur in het gebouw van de Faculteit, Bollandistenstraat 40, 1040 Brussel (zie op deze website: 'Welkom' > 'Bereikbaarheid'). De toegangsprijs bedraagt € 7,50.

'Is het christendom anti-vrouw? Over de plaats en de rol van de vrouw in de Kerken'

De Stichting *Sedes Sapientiae* aan de *Université Catholique de Louvain* sponsort een serie lezingen onder de titel *'Le christianisme est-il misogyne? Place et rôle de la femme dans les Églises'*. De lezingen worden steeds zowel in Louvain-la-Neuve als in Brussel gehouden. In dit kader houdt prof. dr. Anne-Marie Reijnen op maandag 9 en dinsdag 10 maart een lezing over: *'De la différence sexuelle au genre et aux vocations: un parcours biblique et dogmatique.'*

In Brussel is dat op dinsdag 10 maart om 20.00 uur in het Centre œcuménique, Av. de l'Assomption 69, 1200 Brussel.

Zie voor verdere info: www.uclouvain.be/teco.

Informatie

- op de website <http://protestafac.ac.be>;
- bij de decaan, prof. Peter Tomson (02/527.03.08 of +31/878.767.957, pjtomson@evonet.be);
- bij de secretaresse, mw. Anne Joué (02/735.67.46, info@protestafac.ac.be).

Duits-Belgische Contactdagen

Duits-Belgische Contactdagen 2009
van 26 tot 29 augustus 2009
in het Domkonvikt, Brandenburg aan de Havel
www.domkonvikt.de

Dit jaar vinden de Duits-Belgische Contactdagen van 26 tot en met 29 augustus plaats in het Domkonvikt in Brandenburg aan de Havel.

Als thema is gekozen voor:

Johannes Calvijn - persoon, werk en invloed

De bijeenkomst biedt een inleiding in leven en werk van deze belangrijke kerkhervormer. Welke levensweg, welke motieven en achtergronden, welke discussies hebben zijn denken en geloven bepaald? Op welke wijze zijn kerk en samenleving in Europa gestempeld door hem en door het Calvinisme? Wat is de erfenis van Calvijn voor ons in geloof, kerk en samenleving? Op het programma staat ook een excursie naar Berlijn in het voetspoor van de Hugonoten.

Een uitnodiging met het precieze programma kunt u na Pasen tegemoet zien.

Nadere inlichtingen:

jhbrouwer@protestant.com

Afscheidsdienst

ds. Gilbert Snaauwaert

De Bethlehemgemeente te Anderlecht nodigt u uit op de afscheidsdienst van Ds. G. Snaauwaert op zondag 29 maart 2009 om 16 uur.

Na de dienst wordt u een receptie aangeboden in de zaal naast de Kerk

Walcourtstraat 103
1070 Brussel – Anderlecht

Inlichtingen :

ds G. Snaauwaert, Zandpoortvest 35/1
2800 Mechelen

Tel : 015.555955

gilbert.snaauwaert@pandora.be

secretariaat.bethlehemkerk@gmail.com

Nieuwe gemeentebrochure omtrent Israël

Vorig jaar verscheen er een gemeentebrochure over de "Musicerende Luther". Dit jaar werd door de vzw De Geuzentempel te Roeselare een nieuwe brochure uitgegeven.

Het thema was vlug gevonden in de vieringen rond zestig jaar Israël. Na een tafel van Israëlproducten en een fototentoonstelling is er dus een afsluitende brochure "Kennismaking met een zestigjarige. Israël 60", die warm aanbevolen wordt.

Aan deze brochure schreven mee:

- Rony Boonen, lid van de gemeente, journalist Joods Actueel;
- Louis Davids, ere-voorzitter Joods Actueel;
- Danny Rouges, Werkgroep Jodendom VPKB
- Rabbi Aharon Malinski,
- Herwig Huygebaert, musicus, dirigent regiokoor Laus Deo;
- Ds. Alexander Eberson.

Prijs van de brochure 3 Euro en voor 5 Euro wordt ze u toegestuurd. Bedrag eventueel over te maken op rekening 001-1564102-53, tnv De Geuzentempel, Jan Mabieustraat 21, 8800 Roeselare.

Joods festival

De joodse bijdrage tot de cultuur in onze wereld is nauwelijks te overschatten. Weinigen zijn zich echter bewust van de invloed die joden hebben op de hedendaagse cultuursceën. De geografische verspreiding van joden door de eeuwen heen, maakte hun cultuur tot een echte schatkamer van invloeden uit de hele wereld. Tegelijk oefenden joden ook een grote invloed uit op de culturen om hen heen.

De provincie Antwerpen belicht met het project Open Culturele Centra tot einde 2009 de rijkdom en diversiteit van de joodse cultuur en de joodse gemeenschap. Dit in samenwerking met verschillende cultuurhuizen, het Joods Historisch Museum Amsterdam en het Internationaal Joods Muziek Festival Amsterdam.

Een overzicht van de activiteiten vindt u op de website www.joodscultuurfestival.be.

Meer informatie ook bij het departement Cultuur van de provincie Antwerpen, bereikbaar via telefoon 03/240.64.15.

Anglicaanse kerk moet weer missionair worden

BRUSSEL (KerkNet/Daily Echo/ChristianToday) –

Christenen worden in de Britse samenleving steeds sterker gemarginaliseerd en de anglicaanse Kerk moet zich duidelijk bezinnen over richtlijnen voor haar geestelijken inzake de bekering van nieuwe volgelingen. Dat werd gezegd tijdens de synode van de Church of England. Tijdens de debatten werd aangedrongen op een handleiding voor de verkondiging bij mensen van andere godsdiensten. Aartsbisschop John Sentamu van York zei dat het voor christenen onaanvaardbaar zou moeten zijn dat er in de Britse samenleving nog mensen nooit hoorden over het evangelie. Maar mensen moeten steeds met respect uitgenodigd worden zich te bekeren. Onder de synodevaders was fel protest te horen tegen de groeiende maatschappelijke marginalisering van christenen, in het bijzonder wanneer die op de werkvloer hun motivatie en inspiratie ter sprake durven te brengen.

Protestantse Radio- & TV-uitzendingen

Programma-Informatie maart 2009

Radio:

VRT/Radio 1

op woensdag omstreeks 20.03u.

Productie Frank MARIVOET

- 11 maart Mens voor de mensen zijn
Het wordt me te veel
- 25 maart Solidair wereldwijd :
breken en delen van aandacht en
middelen

Contact: Frank Marivoet, C. Meunierstraat 85/
0002, 3000 Leuven

Web-Site: <http://www.vpkb.be/pro>

Kerken in België

Bent u met vakantie of op weekend in België en wenst u graag een kerkdienst bij te wonen, surf dan naar onze website www.arpee.be waar u onder het kopje "Adressen" voor "Kerken" kiest.

Er zijn verscheidene zoekmogelijkheden : per provincie, per taal, per denominatie, per postnummer of op naam van de Kerk. U vindt er ook een lijst van alle kerken in België, die behoren tot de Aministratie Raad voor de Protestants-Evangelische Eredienst.

Colofon

Verantwoordelijke uitgever

Dr. Guy Liagre

Redactieteam

Judith van Vooren
Bea Smetryns-Baetens
Ernst Veen
Dick Wursten

Redactieadres:

Marsveldstraat 5 - 1050 Brussel
tel.: +32-(0)2-511 44 71
fax.: +32-(0)2-511 28 90
E-mail: kerkmozaiek@vpkb.be

Web-site Internet:

<http://www.protestanet.be/VPKB>

Prijzen Kerkmozaïek

- Individueel abonnement: 15,00 Euro
- Groepsabonnement: 12,50 Euro
(vanaf minimum
5 exemplaren naar éénzelfde adres)
- Steunabonnement: 20,00 Euro

Storten

kan op rekeningnummer 068-0715800-64 van de Verenigde Protestantse Kerk in België, Marsveldstraat 5, 1050 Brussel.
IBAN BE29 0680 7158 0064
BIC GKCCBEBB

De redactie behoudt zich het recht voor om bepaalde artikelen niet te publiceren, indien nodig in te korten en/of redactioneel te bewerken. Zij is niet verantwoordelijk voor de inhoud van de artikelen en slechts ten dele voor de stijl.

Organisaties en tijdschriften, niet behorend tot de VPKB, die artikelen uit het maandblad Kerkmozaïek geheel of gedeeltelijk wensen over te nemen of te bewerken, dienen dit schriftelijk aan te vragen op het redactieadres.

Sluitingsdatum volgende

Kerkmozaïek : 11 maart 2009

“Weg dus met die onmenselijke filosofie, die ons slechts het noodzakelijk gebruik der aardse dingen wil toestaan en ons het genot ontzegt ons te verheugen in Gods weldaden.” (J. Calvijn)

Over het gebruik der aardse goederen

1. Het zondig verachten van de aardse goederen

...Er zijn sommigen geweest, overigens goede en heilige mannen, die er zich verstoord over maakten, dat overdaad en onmatigheid steeds teugelloos alle perken te buiten gaan, en wijl zij dit gevaarlijk kwaad gaarne wilden te keer gaan, vonden zij daartoe geen beter middel, dan te zeggen, dat de mens slechts het noodzakelijk gebruik der aardse goederen vergund is. De bedoeling hiervan was wel goed, maar de maatregel ongemeen streng en zeer gevaarlijk. Want op die wijze werd het geweten binnen engere grenzen beperkt, dan in Gods Woord staat aangegeven. Men moet zich dan volstrekt onthouden van alles, wat men ontberen kan, en men mocht, als men daarnaar handelde, nauwelijks iets meer nuttigen dan dagelijks brood en water. [...]

Hier geldt echter dan de stelling, dat alle gebruik der gaven geoorloofd is, als het beantwoordt aan het doel, waartoe de Schepper Zijn gaven geschonken heeft, overmits Hij dit tot ons welzijn en niet tot ons verderf gegeven heeft. Wij zijn daarom ongetwijfeld op de rechte weg, als wij het doel der gaven bestendig in het oog houden.

Indien wij nu onszelf afvragen waartoe het voedsel geschapen is, zullen wij bevinden, dat het niet alleen moet strekken om onze behoeften te stillen, maar ook tot ons genot en genoegen. Evenzo beoogt Hij met de kleding niet alleen onze nooddrift, maar ook onze sier en onze tooi. Gras, kruiden en vruchten dienen onderscheiden doel, maar ook om ons door het gezicht en de aangename geur te verlustigen. Als dat niet zowas, zou de Psalmist niet onder de weldaden van God rekenen, dat de wijn het hart des mensen verheugt en zijn aangezicht doet blinken van olie (Ps. 104 : 15). Dan zou de Heilige Schrift niet op zovele plaatsen de lof van God vermelden, wijl ons dat alles door Hem geschonken is. De gaven der natuur zelf tonen ons duidelijk genoeg, waartoe en in hoeverre wij er ons van bedienen mogen. Of zou God aan de bloemen zo'n uitnemende schoonheid en een zo aangename geur geschonken hebben, opdat wij ons zouden bezondigen door ons in de schoonheid er van te verlustigen? Of is Hij het niet, die de kleuren zo geschakeerd heeft, dat Hij de ene nog aangenamer maakte dan de ander? Is Hij het niet, die aan het goud en zilver, aan het marmer en ivoor Zijn glans verleende, opdat het kostbaarder zou zijn dan andere metalen en gesteenten? God zelf heeft dus vele dingen voor ons begeerlijk gemaakt, of schoon zij niet rechtstreeks voor het gebruik noodzakelijk zijn.

Weg dus met die onmenselijke filosofie, die ons slechts het noodzakelijk gebruik der aardse dingen wil toestaan en ons het genot ontzegt ons te verheugen in Gods weldaden. Deze leer toch kan van de mens slechts een gevoelloos stuk hout maken.

Uit: J. Calvijn, *Het gulden boekske over de rechte christelijke wandel* (1550 – Nederlandse vertaling uit de 19de eeuw; eigenlijk een uittreksel van enkele hoofdstukken uit de *Institutie* (vgl boek III, hoofdstuk X, 1-3).